

Türkiye’de Adalet Hizmetlerinin Niteliği ve Bu Hizmetlerin Bütçe Üzerindeki Yüğü

Qualification of Justice Services in Turkey and The Burden of These Services on The Budget

Özet

Günümüz ekonomi sistemlerinde mal üreten ve hizmet sunan iki temel birim vardır: Özel kesim ve kamu kesimi. Özel kesim, bireysel fayda sağlayan mal ve hizmet sunarken, kamu kesimi, toplumsal fayda ve pozitif dışsallık sağlayan mal ve hizmet sunmaktadır. Zaman zaman sosyal, ekonomik ya da yönetim sistemleri sebebiyle kamu sektörünün özel mal ve hizmet sunduğu da görülmektedir. Devletin sunduğu hizmetler, hizmetin sunuş şekli, hizmetin hedef kitlesi ve ekonomik yansımalarına göre çeşitli sınıflandırmalara tâbi tutulabilir. Bunların en bilineni; tam kamusal, yarı kamusal ve özel mal ve hizmetler sınıflandırmasıdır.

Literatürde adalet hizmetleri çoğunlukla tam kamusal mal ve hizmet bağlamında değerlendirilir. Bu noktada, “adalet hizmeti” kavramından ne anlaşılması gerektiği önemli olmaktadır. Bu çalışmada, öncelikle terminolojik bakış açısı kullanılarak adalet hizmetlerinin kavramsal çerçevesi oluşturulacak ve adalet hizmetlerinin hukuki ve ekonomik niteliği tartışılarak bu hizmetlerin kamusal mal ve hizmet sınıflandırması içindeki yeri belirlenmeye çalışılacaktır. Daha sonra, adalet hizmetlerinde etkinliği belirleyen faktörler ve uygulamadaki mevcut durum incelenecektir. Ayrıca bu çerçevede, bu hizmetlerin sunumunun, merkezi bütçe üzerindeki yükü ele alınacaktır. Son olarak da Türkiye’de etkin bir adalet hizmeti sunumunun oluşturulması için yapılması gerekenler belirtilecektir.

Anahtar Kelimeler: Adalet Hizmetleri, Bütçe

Hakan

Arslaner*

Demet

Şekerci**

*Yrd. Doç. Dr.

Adnan Menderes
Üniversitesi

Nazilli İİBF

Maliye Bölümü

**Arş. Gör

Adnan Menderes
Üniversitesi

Nazilli İİBF

Maliye Bölümü

Türkiye’de Adalet Hizmetlerinin Niteliği ve Bu Hizmetlerin Bütçe Üzerindeki Yüğü

Qualification of Justice Services in Turkey and The Burden of These Services on The Budget

Abstract

At the current economic systems, there are two main units which produce goods and provide services: Private sector and public sector. While private sector provides goods and services that satisfy individual benefits, public sector provides goods and services that offer social benefits and positive externalities. Occasionally, it is also seen that public sector provides private goods and services because of social, economic and management systems. Services provided by State can be subjected to various classifications according to the provision, target group and economic reflection of services. The best known of them is classification of pure public, semi public and private goods and services.

In the literature, justice services are mostly viewed in the context of pure public goods and services. At this point, it becomes important what should be understood from the concept of "justice service". In this study initially, a conceptual context of justice services will be built up by using terminological perspective and the attitude of these services in classification of public goods and services will be tried to define by discussing the economic and judicial qualification of justice services. Next, the factors that determine the efficiency in justice services and the current condition in the implementation will be examined. Also in this framework, the burden of these services' provision on central budget will be mentioned. Finally, what should be done for constructing an efficient provision of justice services in Turkey will be pointed out.

Key Words: Justice Services, Budget

1. Giriş

Modern hukuk devletleri, hukuk kurallarını oluşturmanın yanında bu kuralları uygulamak ve işleyişini düzenlemekle yükümlüdür. Çünkü bireylerin haklarını kendilerinin araması (bizzat ihkak-ı hak) yasaktır. Hakkı ihlal edilen ya da bu tür bir tehlikeyle karşı karşıya kalan bireyler, ancak devletin yargı organlarına başvurmak suretiyle haklarını arayabilirler. Devletin yargısal fonksiyonlar aracılığıyla gerçekleştirdiği bu hizmetlere adalet hizmeti denir. Adalet hizmeti, en eski çağlardan beri devletin en temel görevleri arasında görülmüştür. Bu sebeple çoğu kitapta adalet hizmetleri tam kamusal mal ve hizmet olarak nitelendirilir. Oysa, bu çalışmanın ilk bölümünde adalet hizmetlerinin hukuki ve ekonomik niteliği değerlendirilirken, ceza ve hukuk yargılaması ayrımı yapılarak bir sonuca varılmıştır. Bu değerlendirme sırasında yargı harçlarının niteliğine değinilmiş; bu harçların tüm harçlar içindeki ve genel bütçe gelirleri içindeki payına da yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise, adalet hizmetleri için Adalet Bakanlığı'na ayrılan ödenek ve yapılan harcamalara yer verilmiştir. Ayrılan ödenek ve yapılan harcamalar yıllara göre artış göstermiştir. Ancak, kamu harcamasıyla sağlanan hizmetten yeterince verim alınması yani hizmetin amacına ulaşması da gerekir. Bu sebeple, çalışmada son olarak hizmetin etkinliğine yer verilmiştir. Adalet hizmetlerinde etkinlik, adalet hizmetlerinin işleyişindeki aksaklıkların giderilerek, yargılama fonksiyonunun yeterli ve donanımlı personel ve araçlarla en hızlı ve adil şekilde yerine getirilmesidir. Hizmetin etkinliği; fiziki, teknolojik ve personel altyapı açısından incelenmiştir. Yıllar itibarıyla mahkeme sayıları, mahkemelere gelen dava sayıları ve hâkim-savcı sayıları incelenmiştir. Buna göre adalet hizmetlerinin etkinliğine yönelik en büyük sorun uzayan dava süreleridir. Artan dava sayılarını karşılayabilecek personel ve mahkeme sayısının yeterli olmaması dava sürelerinin artmasına sebep olan en büyük etmendir.

2. Kamusal Mal ve Hizmetler

Bir birey olarak insanın ihtiyaçları sonsuz ve çeşitlidir. Çoğu ihtiyaç yemek, içmek, giyinmek, dinlenmek gibi kişiseldir. Fakat, insanlar tek başlarına değil toplum içinde yaşarlar. İnsanlar bir araya gelerek devlet denilen organizasyonu oluşturmuşlardır. İşte bu bir arada yaşayış başka farklı ihtiyaçların ortaya çıkmasına da neden olmuştur. İç ve dış güvenlik ile adaletin sağlanmasına ihtiyaç duyulması toplum halinde yaşamının bir sonucudur. Tek başına yaşayan insanın bunlara ihtiyacı olmazdı (Nadaroğlu, 1976: 22).

Niteliği ne olursa olsun, tüm ihtiyaçları tatmin etmenin yolu bir malın veya hizmetin tüketilmesiyle gerçekleşir. Kişisel ve toplumsal ihtiyaçların tatmini için gerekli mal ve hizmetler birbirinden farklıdır. Kamusal mal ve hizmetler ortak ihtiyaçların karşılanmasına yöneliktir. Bu ihtiyaçlar devlet eliyle tatmin edilmek durumundadır. İşte devletin bu amaçla yaptığı hizmetlere kamu hizmeti denir.

Devletin tarih içindeki değişim ve gelişimine bağlı olarak kamu hizmetlerinin¹ yapısı ve niteliği de değişmiştir. Sadece toplumun iç ve dış güvenliğinin sağlanması, asayiş ve adaletin tesis edilmesi gibi sınırlı kamu hizmetlerini içeren koruyucu devlet görüşü gittikçe yerini, milli eğitim, sağlık, bayındırlık gibi hizmetleri de içeren sosyal devlet anlayışına bırakmıştır (Akdoğan, 2003: 38). Kamu hizmetlerinin neler olacağı ve nasıl yürütüleceği siyasal iktidar tarafından kararlaştırılır. Kamusal mal ve hizmetlerin özelliklerini tasnif yaparak incelemekte fayda vardır. Kamusal mal ve hizmetleri, tam kamusal mal ve hizmetler, yarı kamusal mal ve hizmetler ve özel mal ve hizmetler olarak literatürde ayrı ayrı ele alınmaktadır.

¹ Kamu hizmeti kavramı, hukukî boyutunun yanı sıra, “devletin fonksiyonları” anlamında kamu yönetiminin, “kamu kesimi, kamusal mal ve hizmetlerin finansmanı” anlamında maliyenin, “hangi kamusal mal ve hizmetlerin üretiminin, sunumunun kararlaştırılması aşamasında” siyaset biliminin çalışma alanına girmektedir. Kamu hizmetleri kavramının daha da geniş yorumlanması halinde bu hizmetlerin ve bu hizmetleri sunan kurumların (başta devlet olmak üzere) felsefi, sosyolojik boyutları da elbette ki çalışılabilir.

2.1. Tam Kamusal Mal ve Hizmetler

Tam kamusal mal ve hizmetler faydası bütün topluma ait olan mal ve hizmetlerdir. Bu mal ve hizmetlerin, faydası birimlere bölünemez, faydasından kimse mahrum bırakılamaz, tüketicileri arasında rekabet yoktur ve bu yüzden devlet tarafından üretilir (Pehlivan, 2013: 40).

Tam kamusal mal ve hizmetlerin faydasından kimse dışlanamaz. Çünkü kimin ne kadar fayda elde ettiği bilinemez. Bu bölünmezlik sebebiyle, söz konusu mal ve hizmetlerin pazarlanmaları ve dolayısıyla fiyatlandırılması da mümkün değildir.

Tam kamusal mal ve hizmetler piyasaya konu olmaz. Özel malların arzını düzenleyen piyasa talebidir. Oysa tam kamusal mal ve hizmetler bölünüp pazarlanamadıkları için, bu mal ve hizmetlere talep doğmaz. Talep doğmayınca da fiyat teşekkül etmez. Bu durumda, piyasa ekonomisi içinde kâr motifi ile çalışan özel firmaların toplumsal mal ve hizmetleri üretmesi mümkün değildir. Çünkü bölünüp pazarlanmadığı için fiyatı belirlenemeyen mal veya hizmet karşılığında bir bedel, dolayısıyla da kâr elde etmek kabil olamaz. Bu durumda zorunlu olarak, tam kamusal mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım ve tüketimine ilişkin hususlarda piyasa ekonomisinin yerini kamu ekonomisi alır (Nadaroğlu, 1976: 25). Bu sebeple tam kamusal mal ve hizmetlerin üretimi siyasal süreçle belli olur. Yani özel mal ve hizmetlerin arzını belirleyen unsur tüketici tercihleri iken tam kamusal mal ve hizmetlerin arzını siyasi talep belirler.

Özel mallarda olduğunun aksine, tam kamusal mal ve hizmeti tüketen yani ondan faydalanan kimse o maldan diğer kişilerin de faydalanmasına engel olamadığı için bu malların tüketiminde “rakip olmama” özelliği vardır. Örneğin, ülke savunması için alınmış olan tedbirlerle ülkenin ve ülkede yaşayanların olası bir düşman saldırısına karşı korunması durumunda finansmanına katılıp katılmadığına bakılmaksızın toplumun tamamı bu hizmetlerden yararlanmış olur (Pehlivan, 2013: 41). Bir kişinin bu hizmetten yararlanması diğerlerinin yararlanmasını etkilemez. Tam kamusal mal ve hizmetler bu sebeple “tüketimden mahrum bırakılamama” özelliğine de sahiptir.

2.2. Yarı Kamusal Mal ve Hizmetler

Bazı kamusal mal ve hizmetler, tam kamusal mal ve hizmetlerde olduğu gibi bölünemez ve fiyatlandırılmaz nitelikte değildir. Çünkü bu mal ve hizmetlerin toplumsal faydalarının yanında bireye sağladığı faydalar da vardır. Bu sebeple serbest piyasa aracılığı ile de üretilebilirler. Ancak bu hizmetlerin tamamının piyasaya bırakılması birçok sakıncayı da beraberinde getirir. Bu tür hizmetlerde topluma sağladığı yararlar nedeniyle, eğer hizmette bir aksama söz konusu olursa bireye olan zararın yanında topluma da maliyeti doğar. Bu sebeple bunların büyük bir bölümü devlet tarafından üretilir (Akdoğan, 2003: 47). Kaldı ki, bu mal ve hizmetlerin üretimi tamamen piyasaya bırakılırsa, bu mal ve hizmetlerden bedel ödemeyenleri dışlamak mümkün olduğu için, bedel ödemeyenler bu hizmetlerin faydasından yoksun kalacaklardır. Bunun sonucunda bu mal ve hizmetlerin topluma sağladığı fayda da oluşmayacaktır.

Yarı kamusal mal ve hizmetlerin en bilinen örnekleri eğitim ve sağlıktır. Bu mal ve hizmetlerin kişilere sağladığı özel fayda yanında toplumun diğer fertlerine sağladıkları dış fayda söz konusudur. Bir ülke için eğitilmiş ve sağlıklı bireyler çok önemlidir. Ancak dış fayda, kişisel talep olarak nitelendirilmediğinden üretici tarafından dikkate alınmaz. İşte eğitim ve sağlık hizmetlerinin tamamının piyasa ekonomisine bırakılması durumunda firmalar sadece talep miktarıyla bağlı kalacaklarından üretim sınırlı olacaktır. Geliri yeterli olmadığı için talepte bulunamayanlar ise söz konusu hizmetlerden mahrum kalacaklardır (Pehlivan, 2013: 42).

Yarı kamusal mal ve hizmetler, yarattıkları bu pozitif dışsallık nedeniyle devlet müdahalesini zorunlu kılar. Çünkü özel sektör, kâr maksimizasyonunu düşündüğü için üretim miktarını belirlerken dışsallığı dikkate almaz (Erdem, Şenyüz, Tatlıoğlu, 2013: 24).

2.3. Özel Mal ve Hizmetler

Özel mal ve hizmetlerin, faydaları bireysel olduğu yani kimin ne kadar fayda elde ettiği belirli olduğu için, faydalarından yoksun kalınabilir. Bu mal ve hizmetler tüketimle sona ererler. Faydaları pazarlanabilir olduğu için fiyatlandırılabilirler.

Bu tür mal ve hizmetler çeşitli sosyo-ekonomik, mali, teknolojik nedenlerle devlet tarafından da üretilmektedir.

3. Adalet Hizmetleri

Soyut bir kavram olan adalet, tarih boyunca birçok düşünür tarafından tartışılmıştır. Tüm soyut kavramlar gibi adalet kavramını açıklamak da kolay değildir. Eski Yunanlı düşünür Platon'a göre adalet en yüce erdemlerden biri, insanın ve devletin temel davranış kuralıdır. Aristoteles ise eşitlik kavramından yola çıkmıştır. O, adaleti dağıtıcı ve denkleştirici adalet olarak ikiye ayırmıştır. Buna göre dağıtıcı adalet, eşit olmayan insanlar arasında eşitsizliğin giderilebilmesi için gerektiğinde birine az, diğerine çok şey verilmesini gerektirir. Çünkü insanlar eşit olmadıkları için adalet herkese aynı şeyin verilmesi demek değildir (Özekes, 2010: 40). Denkleştirici adalet ise, hukuki işlerde taraf olanların eşit muamele görmesini gerektirmektedir. Dağıtıcı adalet tarafından kurulan denge bozulduğunda devreye denkleştirici adalet girer.

Felsefi tanımların dışında adalet, hukukun amacıdır. Soyut olan adalet kavramı, hukuk ile somutlaşır. Hukukun en önemli prensibi adalettir. Hukukun diğer amaçlarından olan toplumsal düzenin ve güvenliğin sağlanması ilkelerinin önüne geçer. Adaletin gerçekleşmesi için hukukun uygulanması gerekmektedir. Bu yüzden devletin hukuk uygulaması ile ilgili bakanlığa ve mahkemeler bütününe de “adalet” adı verilmektedir. İyi işleyen bir hukuk uygulaması sonucunda adaletin gerçekleşeceğini söyleyebiliriz (Deyneli, 2010: 8).

Modern hukuk devletleri, hukuk kurallarının oluşturulması yanında bunları uygulamakla görevli sistemi oluşturmak, geliştirmek ve işleyişini sağlamakla yükümlüdür. Adalet hizmetleri, kamu düzeni kurallarının çiğnenmesi anlamına gelen suçların cezalandırılması ve kişilerin kendi aralarındaki ilişkileri düzenleyen özel hukuk kuralları konusundaki anlaşmazlıkların çözülmesi hizmetlerini kapsar (Bulutoglu, 2008: 232). Bu amaçla yapılan hizmetlerin tümüne adalet hizmetleri denir.

Tarih boyunca, her dönemde adalet, devletlerin asli görevleri içinde yer almıştır. Modern hukuk düzenlerinde bireylerin kendiliğinden hak almaları (bizzat ihkak-ı hak) yasaklanmıştır. Hak arama özgürlüğü ise anayasalarla güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerdendir. Bu nedenle, hakkı ihlal edilen ya da bu nitelikte bir tehlikeyle karşı karşıya kalan bireyler, ancak devletin yargı organlarına başvurmak suretiyle haklarını arayabilirler. Devlet, adalet dağıtımını yargısal fonksiyonlar aracılığıyla gerçekleştirir. Yapılan bu hizmetin kamu hizmeti olduğundan şüphe yoktur (Akyol, 2011: 33). Devletin varlık sebebi yurttaşların can ve mal güvenliğini sağlamaktır. Bunları güvenlik ve asayiş hizmetleri ile yerine getirir. Ancak bu yeterli gelmez, toplumda kargaşa meydana gelirse veya kişilerin hakları ihlal edilirse devreye adalet hizmetleri girer. Bugün için ülkemizde yargılama görevi anayasayla bağımsız Türk Mahkemelerine verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 9. maddesine göre “Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.” Yine Anayasasının 142. maddesine göre “Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.” Anayasasının 9. ve 142. maddelerindeki mahkemeler ifadesi yargı yetkisinin farklı mahkemelerce yerine getirileceğini ve bu mahkemelerin kanunla düzenleneceğini belirtmektedir.

3.1. Adalet Hizmetlerinin Niteliği ve Özellikleri

Kamu mal ve hizmetlerinin üretim hacimleri piyasa tarafından karşılanamayacak kadar büyüktür. Bu sebeple kamusal mal ve hizmetlerin üretimi için gerekli kaynakların kamu kesimi tarafından tahsis edilmesi gerekir. Adalet hizmetleri için de aynı durum söz konusudur. Adalet organizasyonu içerisinde birçok harcama kalemi vardır. Üretim hacminin büyüklüğü adalet hizmetlerinin kamu tarafından gerçekleştirilmesi zorunluluğunu

doğurur. Adalet hizmetleri toplumsal yaşamın düzenlenmesi için gerekli olan bir kamu hizmetidir. Tüm kamu hizmetlerinde olduğu gibi burada da kamu yararı ön plana çıkmaktadır. Bireylerin kendiliğinden hak almaları kural olarak yasak ve suç olduğuna göre, hakların devlet organları aracılığıyla korunmasında bir kamu yararı olduğu açıktır. Çünkü bu hizmetle, toplumsal barış ve istikrar korunmaktadır (Akyol, 2011: 33).

Adalet hizmetleri şüphesiz bir kamusal mal ve hizmettir. Ancak tam kamusal mı yoksa yarı kamusal mal ve hizmet mi olduğu konusu üzerinde durmak gerekir. Çoğu kaynakta adalet hizmetlerinin tam kamusal mal ve hizmetlere örnek olarak verildiği görülür. Nadaroğlu ise, adaletin sağlanmasını toplum halinde yaşamının bir sonucu olarak değerlendirmiştir. Devletin en önemli ve temel görevlerinden biri olarak gösterdiği adalet hizmetlerini yarı kamusal mal ve hizmet kategorisinde değerlendirmiştir. Nadaroğlu, kamusal mallar ile ilgili açıklamalarında adalet hizmetleri ile ilgili olarak “Eğitim ve sağlık hizmetlerine oranla tartışılabilir bir nitelik taşımaya rağmen, kanımızca adalet hizmetleri de bu konuda bir diğer örnek olarak ileri sürülebilir. Adalet hizmetlerinden, örneğin; faaliyette bulunan yargı organlarından, özel olarak sadece oraya işleri düşenler yararlanırlar. Ancak yargı organlarının mevcudiyeti, kötü niyetli birtakım kimselerin, cezalanabilecekleri endişesiyle, bu niyetlerinden vazgeçmelerine sebep olabilir. Bunu bilmek, dolayısı ile her vazgeçişin topluma sağladığı faydayı ölçmek kabil değildir. Fakat ne olursa olsun, bu da adalet hizmetlerinin topluma sağladığı sosyal bir faydadır” demektedir (Nadaroğlu, 1976: 32). Görüldüğü gibi Nadaroğlu, adalet hizmetlerini yarattığı pozitif dışsallıkları nedeniyle yarı kamusal mal ve hizmet olarak nitelendirmiştir (Deyneli, 2010: 13).

Adalet hizmetleri için bir nitelendirme yaparken hukuki ve ekonomik açıdan özelliklerini inceleyip değerlendirme yapmak gerekir.

3.1.1. Hukuki Açıdan

Adalet hizmetlerini hukuki açıdan incelerken adli yargı içerisinde yer alan ceza ve hukuk yargısını ayrı ayrı ele almak gerekir. Ceza yargısı devletin suç sayılan fiiller hakkında cezalandırma yetkisini kullandığı ve buna ilişkin yargılamanın yapıldığı yargıdır. Buna karşın, hukuk yargısı hukuk mahkemelerinin özel hukuka ilişkin uyuşmazlıkları çözümlendiği yargıdır (Pekcanıtez, Atalay, Özkes, 2010: 73). Hukuk ve ceza yargısı birçok yönüyle birbirlerinden ayrılır. Burada bizim için önemli olan fark, göz önünde tutulan faydadır.

Hukuk yargısında özel fayda yani kişisel fayda ön planda tutulurken, ceza yargısında kural olarak kamu yararı ön plandadır. Bu sebeple hukuk yargısında tarafların talebi olmadıkça hâkim kendiliğinden bir şey yapamaz. Ceza yargısında devlet, suç işlemek suretiyle kişilerin canına ve malına zarar veren, toplumun huzur ve sükûnunu bozan, toplum hayatını ve düzenini tehdit eden kişileri takip eder ve cezalandırır (Sümer ve Ulukapı, 2011: 98). Burada hukuk yargısından farklı olarak savcı, bir suç şüphesi halinde kendiliğinden harekete geçer ve taleple bağlı değildir. Hâkim maddi gerçeğe ulaşmak için delilleri kendiliğinden araştırır. Sanığın suçu kabulüyle dahi bağlı değildir. Yani, ceza yargısının zorla tüketilme özelliği mevcuttur. Hukuk yargısında ceza yargısından farklı olarak yargı harçları söz konusudur. Bunun sebebi ise sağladığı özel faydadır. Ceza yargısında harç söz konusu değildir. Bu özellikleriyle ceza yargılaması tam kamusal mal ve hizmet özelliğine daha yakındır. Yargı harçlarının alınmasını gerekli kılan diğer bir neden ise, hukuk yargılamasının niteliğinden kaynaklanmaktadır. Hukuk yargılamasında kişisel haklar yerine getirilir ve böylece toplumsal barış sağlanmış olabilir. Görüldüğü gibi hukuk davalarında özel fayda ağır basmaktadır. Dolaylı olan ise toplumsal faydadır. Hukuk yargısında, yargı organları, bireylerin özel hukuka ilişkin çıkarları hakkında karar vereceğine göre, bu amaçla yapılan giderlerin bir kısmının hak arayanlardan alınması doğal karşılanmalıdır.

Hukuk yargılamasındaki bu yargı harçları, onu kamusal mal ve hizmet olmaktan çıkarmaz. Ancak, hukuk yargılamasının, sağladığı özel fayda ve alınan harçlar nedeniyle yarı kamusal mal ve hizmet niteliğine daha yakın olduğunu söyleyebiliriz.

3.1.2. Ekonomik Açıdan

Adalet hizmetlerini ekonomik açıdan incelerken yukarıda bahsedilen yargı harçlarının niteliklerine bakmak gerekir. Harçlar genel anlamıyla, kamu hizmetinden yararlananlar tarafından ödenen, devletin kamu alacağını oluşturan gelir kaynaklarından birisidir. Harçlarda, vergilerde olduğu gibi toplam kamu giderlerine karşılık olma ve mali gücü ölçü olarak kullanma değil, kısmen de olsa kamu hizmetlerinden yararlanma karşılığı olarak alınma söz konusudur (Akyol, 2011: 35). Harcı vergilerden ayıran en önemli özellik, harcın belirli bir hizmet karşılığında alınmasıdır. Harca konu olan kamu hizmetleri, toplumun tümünün faydalanmasına yönelik iken bu hizmetten sadece bu hizmete ihtiyaç duyanlar ve bunun için harcını ödeyenler yararlanabilmektedir. Harçların tutarları hizmetin değeri ile bağlantılı değildir. Yargılama giderlerinin büyük bir kısmını oluşturan yargı harçları ise, devletin yargı organlarının gördüğü adalet hizmeti sebebiyle belli tutar ve oranlarda, harç pulu yapıştirilmek suretiyle aldığı paralardır (492 sayılı Harç. K. m.25).

Aşağıdaki tabloda 2006-2012 yılları arasında toplanan yargı harçlarının tutarları ve bu harçların genel bütçe harçları ile merkezi bütçe içerisindeki payları gösterilmiştir. Buna göre, toplanan yargı harçları tutarının toplam harçlar içindeki payı yıllara göre genelde artış göstermiştir. Ancak genel bütçedeki paylarında çok önemli bir artış söz konusu değildir. 2006 yılında % 0.35 iken 2012 yılında % 0.52 olmuştur.

Tablo 1: 2006-2012 Yılları Arasında Yargı Harçlarının, Toplam Harçlar İçindeki ve Genel Bütçe Gelirleri İçindeki Payı

YIL	Yargı Harcı (TL)	Yargı Harçlarının Toplam Harçlardaki Payı (%)	Yargı Harçlarının Genel Bütçe Gelirleri İçindeki Payı (%)
2006	635.812	15.7	0.35
2007	752.136	15.4	0.37
2008	826.328	15.9	0.37
2009	933.347	19.1	0.40
2010	1.555.614	21.6	0.42
2011	1.547.837	18.1	0.49
2012	1.885.320	18.9	0.52

Kaynak: GİB Bütçe Gelirleri İstatistikleri

Yargı harçlarının, kamu hizmetlerinin bedelsiz olması ilkesine ters düştüğü söylenebilir. Oysa verilen bu harçlar yargılama faaliyetinin tam bir karşılığı değildir. Sadece katılım payı olarak nitelendirilmelidir. Eğer yapılan harcamaların tümü taraflara yüklenecek olsaydı, taraflar bu yükün altından kalkamaz, mahkemeye gidemezlerdi (Yılmaz, 1984: 206). Bu da hak arama özgürlüğüne engel teşkil eder. Bu sebeple, yargılama giderleri belirlenirken, hak arama özgürlüğünü ortadan kaldıracı şekilde yüksek olmamalıdır. Buna karşılık, adalet hizmetlerinin tümüyle bedelsiz olması durumu da bir takım olumsuzluklara, en önemlisi, dava sayılarının artmasına sebep olur. Dava sayılarının artması da davaların kısa sürelerde sonuçlanamamasına dolayısıyla adalet fonksiyonunun zayıflamasına yol açar. Ayrıca dava dosyalarındaki artış, hâkim savcı sayısını, mahkeme ve personel sayılarını artırma ihtiyacı da doğurur. Bu da adalet hizmetleri için yapılacak harcamalarda artış yapılmasını gerektirir. Bu sebeple yargılama giderlerinin, gerçekte haksız olan kötü niyetli kişilerin gereksiz yere dava açmalarını önlemek amacıyla caydırıcı bir araç olduğu söylenebilir.

Devletin, yargılama faaliyeti için yaptığı harcamaların hacmi oldukça büyüktür. Adliye binalarının yapımı, çalışacak hâkim, savcı ve diğer personelin temini, teknolojik altyapının sağlanması bu harcamaların sadece

bir kısmıdır. Devletin yaptığı bu harcamaların bir bölümü yargılama faaliyetine katılan taraflardan alınmalıdır (Yılmaz, 1984: 206).

4. Adalet Hizmeti Harcamaları

Bir kamu ihtiyacının kamu hizmetine dönüşmesi için, o ihtiyaçla ilgili harcamaların yapılması gerekmektedir. Kamu harcamaları, kamu ihtiyaçları neticesinde ortaya çıkar. Bir kamusal malın üretilmesi için kamu harcamasının yapılması gerekmektedir.

Tüm kamusal mal ve hizmetlerde olduğu gibi adalet hizmetlerin arzı da siyasal süreçle belirlendiği için bütçede kendine yer bulur. Bütçe içinde yer alan adalet hizmetleri diğer kamusal mal ve hizmetler gibi büyük ölçüde vergilerle finansman edilir.

Aşağıdaki tabloda 2006-2013 yılları arasında merkezi yönetim bütçe ödenekleri ve Adalet Bakanlığı'na ayrılan ödenekler mevcuttur. Adalet Bakanlığı ödeneğinin merkezi yönetim bütçe ödeneği oranlarına bakarsak, bakanlık ödeneği yıllar içinde sürekli artmakta iken, merkezi yönetim bütçesine oranında sürekli artış söz konusu değildir. Ancak 2006 yılında %0,97 olan bu oran 2013 yılında % 1,72'ye ulaşmıştır.

Tablo 2: 2006- 2013 Yılları Arası Adalet Bakanlığı Ödeneklerinin, Merkezi Yönetim Bütçesi İçindeki Payı

YIL	MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ BAŞLANGIÇ ÖDENEĞİ	ADALET BAKANLIĞI BAŞLANGIÇ ÖDENEĞİ	ORANLARI %
2006	182.610.338.251	1.771.982.000	0,97
2007	215.059.364.459	2.824.007.000	1,31
2008	233.956.370.463	2.847.927.000	1,22
2009	276.088.760.474	3.495.696.000	1,26
2010	301.656.587.292	3.783.866.000	1,25
2011	335.096.375.830	4.887.725.500	1,46
2012	384.326.629.521	5.277.312.000	1,37
2013	396.705.004.350	6.835.383.000	1,72

Kaynak: 2012 Yılı Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporu

Aşağıdaki Tablo 3'de 2008-2012 yılları arasında, ekonomik sınıflandırmaya göre Adalet Bakanlığı'na ayrılan yılsonu ödenekleri vardır. Tablo 4'te ise yine aynı yıllarda Adalet Bakanlığı'nın ekonomik sınıflandırmaya göre yaptığı harcamalar yer almaktadır. Yıllar itibariyle tüm harcama kalemleri için ayrılan ödenekler ve harcamalar artmıştır. Tüm yıllarda en çok harcama personel giderleri için yapılmıştır. 2012 yılında yapılan personel gideri harcaması, 2008'de yapılan harcamanın iki katından bile fazladır.

Tablo 3: 2008-2012 Yılları Arasında Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Adalet Bakanlığı Ödenekleri

	TOPLAM ÖDENEK				
	2008	2009	2010	2011	2012
PERSONEL GİDERLERİ	1.667.656.900	1.588.605.000	1.813.130.400	2.757.309.324	3.544.436.370
SOS. GÜV. KUR. DEV. PRİMİ GİDERLERİ	184.712.700	175.308.000	355.136.000	442.434.276	522.197.644
MAL VE HİZMET ALIMLARI	561.034.400	691.646.810	687.897.012	840.407.912	1.097.065.500
CARİ TRANSFERLER	89.507.000	194.999.440	164.733.635	327.998.112	140.974.500
SERMAYE GİDERLERİ	43.597.076	44.483.220	65.895.000	191.012.990	176.441.228
SERMAYE TRANSFERLERİ	335.390.000	348.802.000	354.000.000	505.000.000	513.250.000
GENEL TOPLAM	2.881.898.076	3.043.844.470	3.440.792.047	5.089.054.239	5.994.365.242

Kaynak: Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları

Tablo 4: 2008-2012 Yılları Arasında Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Adalet Bakanlığı Harcamaları

HARCAMA TÜRÜ	HARCAMA				
	2008	2009	2010	2011	2012
PERSONEL GİDERLERİ	1.660.812.002	1.981.594.877	2.301.627.804	2.760.300.922	3.541.466.572
SOS. GÜV. KUR. DEV. PRİMİ GİDERLERİ	183.671.152	210.982.557	377.938.969	442.434.276	521.152.978
MAL VE HİZMET ALIMLARI	553.261.606	689.799.060	684.440.267	852.618.968	1.097.696.633
CARİ TRANSFERLER	80.040.398	194.098.970	162.878.566	327.998.112	139.651.503
SERMAYE GİDERLERİ	42.227.769	34.758.258	44.676.652	191.012.990	153.896.825
SERMAYE TRANSFERLERİ	332.711.710	348.802.000	354.000.000	505.000.000	513.250.000
GENEL TOPLAM	2.852.724.636	3.460.035.722	3.925.562.258	5.079.365.269	5.967.114.511

Kaynak: Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları

Görüldüğü üzere harcamalar yıldan yıla artış göstermekle birlikte cari transfer harcamaları dalgalı bir seyir izlemektedir.

5. Adalet Hizmetlerinde Etkinlik

Adalet hizmetlerine yapılan harcamalar, adalet hizmetlerinde etkinliğin sağlanabilmesi açısından da çok önemlidir. Bir kamu hizmetinin devlet tarafından sadece sunuluyor olması yeterli değildir. Sağlanan hizmetten yeterince verim alınması yani amacına ulaşması gerekir. Adalet hizmetlerinde etkinlik, adalet hizmetlerinin işleyişindeki aksaklıkların giderilerek, yargılama fonksiyonunun yeterli ve donanımlı personel ve araçlarla en hızlı ve adil şekilde yerine getirilmesidir. Adalet hizmetlerinin etkinliği üzerine tartışmalar hem kanun koyucu nezdinde hem de literatürde tartışılmaya devam etmektedir. Ancak hala istenilen sonuca ulaşılabildiğini söylemek güçtür.

Adalet hizmetlerinde etkinlik ile ilgili Anayasanın 141. maddesinde “davanın en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevleri arasındadır” denilmektedir. Aynı ilke, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde de yer almıştır. Bu adil yargılanma hakkının bir gereğidir ve medeni yargılama hukukundaki usul ekonomisi ilkesiyle ilgilidir. Buna göre, yargılamayı en makul sürede tamamlamak gerekir. “Geciken adalet, adalet değildir” özdeyişi de bu nedene dayanmaktadır (Pekcanitez, Atalay, Özkes, 2010: 271).

Adalet hizmetlerinde etkinliğin sağlanabilmesine yönelik öneriler, Kalkınma Planları’nda da gündeme gelmiştir. Genel olarak bu raporlardan çıkan sonuç, adalet hizmetlerindeki temel sorunların, adalet hizmetlerinin verimli ve hızlı bir şekilde görülmesinin gerekliliği, personel kalitesi, bina, donanım ve araç gereç yetersizliğidir. Adalet hizmetlerinin etkinliğinde rol oynayan unsurları fiziki altyapı, teknolojik altyapı ve personel altyapısı şeklinde tasnif ederek inceleyebiliriz.

5.1. Adalet Hizmetlerinin Fiziki Altyapısı

Hızlı ve kaliteli hizmet sunumu için bu hizmetlerin verildiği mekân önemlidir. Adalet hizmetlerinin etkin sunumunda da adalet sarayları önemli rol oynamaktadır. Adalet hizmetleri büyük ölçüde adalet saraylarında görülmektedir. 2013 yılı itibariyle Adalet Bakanlığı bünyesindeki toplam adalet sarayı sayısı 637’dir. Ayrıca adli hizmetlerin kalitesini artırabilmek için adalet saraylarının modernleşmesi gerekmektedir. Bu amaçla birçok adalet sarayının yeniden inşası yapılarak tamamlanmış, birçoğunun da yenileme çalışmaları devam etmektedir. Ayrıca, yüksek yargı organlarının iş yükünü azaltmak için 15 ilde Bölge Adliye Mahkemeleri kurulmuş ama henüz faal olarak çalışmaya başlamamıştır.

Adalet hizmetlerinin fiziki altyapısı kapsamında mahkeme sayılarının da incelenmesi gerekir. Aşağıdaki tabloda 2006-2012 yılları arasında adli yargı (ilk derece mahkemeleri) ve idari yargı içinde faal olarak çalışan toplam mahkeme sayıları verilmiştir. İdari yargı içindeki mahkemelere Bölge İdare Mahkemeleri de dâhildir. Buna göre, yıllar itibariyle özellikle adli yargıdaki mahkeme sayılarında büyük bir artış söz konusu olmuştur. Adli yargıda 2006 yılında 4526 olan mahkeme sayısı 2012 yılında 6151’e yükselmiştir. İdari yargıda ise mahkeme sayısı 2006’da 147 iken 2012’de 188 olmuştur.

Tablo 5: 2006-2012 Yılları Arası Adli ve İdari Yargıdaki Faal Olarak Çalışan Mahkeme Sayıları

YIL	ADLİ YARGI	İDARİ YARGI
2006	4526	147
2007	5327	147
2008	5418	163
2009	5478	163
2010	5565	170
2011	5712	172
2012	6151	188

Kaynak: Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları

5.2. Adalet Hizmetlerinin Teknolojik Altyapısı

Günümüzde bilgi teknolojilerinin önemi büyüktür. Her alanda kullanılan bilgi teknolojileri hususunda kamu hizmetlerinde de büyük yol kat edilmiştir. Genel olarak e-devlet uygulaması olarak adlandırılan bu sistem ile vatandaşlar devlete daha etkin ve hızlı olarak ulaşabilmektedir. Adalet sisteminde de bilgi teknolojilerine bağlı olarak son yıllarda mahkemelerdeki teknolojik donanım artmıştır. Adalet hizmetlerine etkinlik ve hız kazandıran en önemli uygulama ise Ulusal Yargı Ağı Projesi'dir. Kısa adıyla UYAP; "günümüzün gerekli tüm teknolojik gelişmelerini kullanarak, Adalet Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatının, bağlı ve ilgili kuruluşlarının, adli ve idari tüm yargı ve yargı destek birimlerinin donanım ve yazılım olarak iç otomasyonunu ve benzer şekilde bilgi otomasyonu sistemlerini kurmuş kamu kurum ve kuruluşları ile dış birim entegrasyonunu sağlayan ve e-Dönüşüm sürecinde e-Adalet ayağını oluşturan bir bilişim sistemidir" (<http://www.uyap.gov.tr/tanitim/genel.html>). UYAP ile e-devlet çerçevesinde önemli bir adım atılmış olup kâğıt ortamında yapılan bürokratik işlemlerin ortadan kaldırılması, bilgi ve belge alışverişini anında gerçekleştirilmesiyle işlem, hizmet ve dava sürelerinin kısalması mümkün olmaktadır. UYAP'ın tam entegrasyonu ve merkezi elektronik ortamda tutulan arşivi sayesinde, kullanıcılar bu bilgilere ihtiyaç duyduklarında hızlı ve kolayca ulaşabilmekte, yargı birimleri de aralarında her türlü bilgi ve belge alışverişini elektronik ortamda ve anlık denebilecek kısa sürelerde gerçekleştirmektedir. UYAP'ta bilgi ve belgelerin son hali, değişmez ve güvenli bir şekilde veritabanında saklanmaktadır.

UYAP kapsamında avukat ve vatandaş portalı olmak üzere 2 tane portal mevcuttur. Avukat portalında, avukatlar bürolarından dava açabilir, dava dosyalarını inceleyebilir, örnek alabilirler. Vatandaş portalında ise, vatandaşlar dosyaların hangi aşamada olduğunu, duruşma günlerini, temyizden dönüp dönmediği hususlarında bilgi alabilirler.

Aşağıdaki tabloda UYAP öncesi ve sonrası ortalama iş süreleri yer almaktadır. Buna göre, UYAP'ın, adli kurumlarda iş sürelerini kısaltıp, işlemlere hız kazandırdığı açıkça görülmektedir. Tabloya göre İdari Yargı'da UYAP öncesi toplam 13 işe ortalama 6313 dakikada işlemler yapılırken, UYAP sonrası bu süre 127 dakikaya inmiştir. Yine Hukuk Mahkemelerinde de UYAP öncesi ortalama iş süresi 1921 dakika iken UYAP sonrası bu süre 3 dakikaya inmiştir. İcra Daireleri ve Cumhuriyet Başsavcılıklarında da aynı durum söz konusudur.

Tablo 6: UYAP Öncesi ve Sonrası İş Süreleri

Birim	Toplam İş Sayısı	UYAP Öncesi Ortalama İş Süresi (Dk.)	UYAP Sonrası Ortalama İş Süresi (Dk.)
İdari Yargı	13	6314	127
Hukuk Mahkemeleri	13	1921	2
İcra Daireleri	12	4871	9
Cumhuriyet Başsavcılığı	9	2122	2

Kaynak: (Deyneli, 2006: 47)

Sonuç olarak, UYAP yargı hizmetlerinin etkin ve hızlı sunumu için çok önemli bir adımdır. 2005 yılından itibaren UYAP ile adalet hizmetlerinde ciddi bir artış söz konusu olmuştur. Hızlı yargılama ise, adli kurumların iş yükünü azaltır, bu da verilen kararların verimli olmasını, dolayısıyla, adalet hizmetinin etkinliğini sağlar. UYAP ile bürokratik iş ve işlemler için ayrılan zamanın kısalması, dosyaların görülme süresini de elbette ki kısaltmıştır ancak dosyaların sonlandırma sürelerinin kısaltılması sadece UYAP ile getirilen teknolojik altyapıya bağlı değildir. Fiziki olarak mahkemelerin de hızlı karar verebilmeleri, iki duruşma arasını mümkün olduğunca kısa tutmaları da dosyaların hızlı sonlandırılması bakımından önemli adımlar olacaktır.

5.3. Adalet Hizmetlerinin Personel Altyapısı

Adalet hizmetlerinde etkinliği sağlayan en önemli unsurlardan biri de personeldir. Zira teknik donanımı kullanacak personele ihtiyaç vardır. Bununla birlikte yargılama hizmetinin asli unsurları hâkim ve savcılardır. Yargı yetkisini kullanan mahkemelerin başında hâkimler vardır ve adalet hâkimler aracılığıyla sağlanır. Savcılar ise, ceza ve ceza yargılaması hukuku alanında görev yapan, devlet adına soruşturma işlemlerine giren, suç şüpheleri kuvvetli olduğunda dava açan ve bu davayı yürüten kişilerdir (Pekcanıtez, Atalay ve Özekes, 2008: 131).

Adalet hizmetlerinin etkinliği bakımından hızlı ve adil yargılama önemli bir unsurdur. Hızlı yargılama için, hâkim ve savcı sayılarının da fazla olması gerekir. Ancak ülkemizde hâkim ve savcı sayıları adalet hizmetinin etkin sunumu için yeterli değildir. Üzerlerindeki iş yükü çok fazladır. Bu da yargılama sürelerini uzatmakta ve etkinliği azaltmaktadır.

Aşağıdaki tabloda 2006-2012 yılları arasında yargı kollarına göre hâkim savcı sayıları mevcuttur. Adli ve İdari yargıdaki toplam hâkim ve savcı sayısı 2006 yılında 8.975 iken bu sayı 2012 yılında 10.460 olmuştur. Yıllar itibarıyla hâkim ve savcı sayılarında genel bir artış söz konusudur.

Tablo 7: 2006-2012 Yılları Arasında Yargı Kollarına Göre Hâkim-Savcı Sayıları

ADLİ YARGI				İDARİ YARGI				Genel Toplam
YIL	Hâkim	Savcı	Toplam	İdari Hâkim	Vergi Hâkim	BİM	Toplam	
2006	4.723	3.408	8.131	519	220	105	844	8.975
2007	4.945	3.736	8.681	536	242	115	893	9.574
2008	5.117	3.844	8.961	530	232	125	887	9.848
2009	5.207	3.924	9.131	568	273	123	964	10.095
2010	5.264	4.011	9.275	559	269	120	948	10.223
2011	5.343	4.098	9.456	475	255	132	862	10.318
2012	5.494	4.074	9.583	468	251	158	877	10.460

Kaynak: HSYK 2012 Yılı Faaliyet Raporu

Aşağıdaki Tablo 8'de 2003-2012 yılları arasında mahkeme türlerine göre gelen, karara bağlanan ve gelecek yıla devreden davalar mevcuttur. Buna göre, yıllar itibarıyla ceza mahkemelerindeki gelen dava sayısında artış olduğu görülmektedir. 2003 yılında ceza mahkemelerindeki dava sayısı (geçen yıldan devir, yıl içinde açılan ve bozularak gelen toplam dava sayısı) 2.819.886 iken, %12.8' lik artış oranı ile 2012 yılında 3.180.194 olmuştur.

Hukuk mahkemelerinde de gelen dava sayısında artış olduğu görülmektedir. 2003 yılında hukuk mahkemelerindeki dava sayısı (geçen yıldan devir, yıl içinde açılan ve bozularak gelen toplam dava sayısı) 2.026.554 iken, %38.0' lik artış oranı ile 2012 yılında 2.797.566 olmuştur.

İdari mahkemelerin (bölge idare, idare ve vergi mahkemeleri) son on yıllık çalışma trendine bakıldığında; toplam dava sayısında (geçen yıldan devir, yıl içinde açılan ve bozularak gelen toplam dava sayısı) artış olduğu görülmektedir. 2003 yılında idari yargı mahkemelerine gelen toplam dava sayısı 300.632 iken, %77.4' lük artış oranı ile 2012 yılında 533.426 olmuştur.

Tüm dava türlerinde de her yıl, gelen davaların büyük bir oranı gelecek yıla devretmiştir.

Tablo 9'da 2003-2012 yılları arasında Yargıtay ve Danıştay'a gelen, karara bağlanan ve gelecek yıla devreden davalar mevcuttur. Yargıtay'a 2003-2012 yılları arasında gelen dosya sayısı (geçen yıldan devir ve

yıl içinde gelen toplam dosya) %148.6 oranında artarak 2012 yılında 1.430.557 olmuştur. Ayrıca 2012 yılında gelen 770.815 dosyadan 429.279' u karara bağlanmış, 341.536' sı 2013 yılına devretmiştir.

Danıştay dairelerine 2003 yılında gelen toplam dosya sayısı (geçen yıldan devir ve yıl içinde gelen toplam dosya) 128.537 iken, %172.4' lük artış oranı ile 2012 yılında 350.142' ye ulaşmıştır. Bu dosyalardan 140.815' i karara bağlanmış, 209.327 dava ise 2013 yılına devretmiştir.

Tablo 8: 2003-2012 Yılları Arasında Mahkeme Türüne Göre Mahkemelere Gelen, Karara Bağlanan ve Gelecek Yıla Devreden Dava Sayıları

A: Mahkemeye gelen dava sayısı B: Karara bağlanan dava sayısı C: Gelecek yıla devreden dava sayısı

MAHKEME TÜRÜ		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
HUKUK	A	2.026.554	2.116.746	2.180.305	2.276.843	2.397.875	2.521.418	2.746.968	2.904.853	2.964.061	2.797.566
	B	1.347.053	1.398.786	1.422.745	1.456.265	1.497.250	1.568.170	1.719.228	1.799.427	1.858.979	1.707.410
	C	679.501	717.960	757.560	820.578	900.625	953.248	1.027.740	1.105.426	1.105.082	1.090.156
CEZA	A	2.819.886	2.888.958	2.673.374	2.709.769	3.058.701	3.060.639	2.949.079	3.129.326	3.096.903	3.180.194
	B	1.749.753	1.832.204	1.622.748	1.571.930	1.714.883	1.848.906	1.722.284	1.696.635	1.760.476	2.042.675
	C	1.070.133	1.056.754	1.050.626	1.137.839	1.343.818	1.211.733	1.226.795	1.432.691	1.336.427	1.137.519
İDARİ	A	300.632	334.684	390.312	469.308	478.339	482.251	515.918	585.233	584.963	533.426
	B	212.541	215.994	246.046	313.474	326.826	337.528	355.473	386.884	415.672	405.791
	C	88.091	118.690	144.266	155.834	151.513	144.723	160.445	198.349	169.291	127.635
TOPLAM	A	5.147.072	5.340.388	5.243.991	5.455.920	5.934.915	6.064.308	6.211.965	6.619.412	6.645.927	6.511.186
	B	3.309.347	3.446.984	3.291.539	3.341.669	3.538.959	3.754.604	3.796.985	3.882.946	4.035.127	4.155.876
	C	1.837.725	1.894.404	1.952.452	2.114.251	2.395.956	2.309.704	2.414.980	2.7364.66	2.610.800	2.355.310

Kaynak: 2012 Yılı Adalet İstatistikleri, <http://www.adliscil.adalet.gov.tr> (20.01.2014)

Tablo 9: 2003-2012 Yılları Arasında Yargıtay ve Danıştay'a Gelen, Karara Bağlanan ve Gelecek Yıla Devreden Dava Sayıları

		A: Mahkemeye gelen dava sayısı B: Karara Bağlanan dava sayısı C: Gelecek yıla devreden dava sayısı									
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
YARGITAY	A	575.357	689.709	724.477	680.271	745.819	886.188	1.007.023	1.098.485	1.340.694	1.430.557
	B	391.885	437.531	518.881	462.559	455.548	523.484	553.168	562.171	786.468	923.507
	C	183.472	252.178	205.506	217.712	290.271	362.704	453.855	536.314	554.226	507.050
DANIŞTAY	A	128.537	141.339	157.163	169.924	206.701	248.678	275.598	297.841	345.187	350.142
	B	60.598	59.560	69.484	73.123	88.278	99.284	106.959	103.880	137.92	140.815
	C	67.939	75.649	81.728	94.629	118.423	149.394	168.639	193.961	207.266	209.327

Kaynak: 2012 Yılı Adalet İstatistikleri, <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr> (20.01.2014)

Tablo 10'da 2003-2012 yılları arasında bir hâkime düşen dava sayıları görülmektedir. Mahkemelere (ceza, hukuk ve idari yargı) 2003 yılında gelen toplam dava sayısı 5.147.072 iken, 2012 yılında 6.511.186' ya ulaşmıştır. Bir hâkime düşen yıllık dava sayısı ise 2003 yılında 813 iken, 2012 yılında % 11.6' lık artış oranı ile 907 olmuştur. Yani, her geçen yıl hâkim sayılarında artış gözlemlendiği halde eş zamanlı olarak mahkemelere gelen dava sayılarında da artış söz konusu olduğu için hâkim başına düşen dava sayısında bir iyileşme söz konusu değildir. İş yükleri yine çok fazladır.

Tablo 10: 2003-2012 Yılları Arasında Mahkemelerdeki Hâkim Sayısı, Mahkemelere Gelen ve Bir Hâkime Düşen Dava Sayısı

YIL	Hâkim sayısı	Mahkemelere gelen dava sayısı	Bir hâkime düşen dava sayısı
2003	6 330	5 147 072	813
2004	5 550	5 340 388	962
2005	5 867	5 243 991	894
2006	6 044	5 455 920	903
2007	5 875	5 934 915	1 010
2008	6 078	6 064 308	998
2009	6 203	6 211 965	1 001
2010	6 219	6 619 412	1 064
2011	6 287	6 645 927	1 057
2012	7 176	6 511 186	907

Kaynak: 2012 Yılı Adalet İstatistikleri, <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr> (20.01.2014)

Adalet hizmetlerindeki etkinliği etkileyen diğer bir unsur ise, verilen kararların adil olması yani hukuka uygunluğudur. Bunu sağlamak için sadece mahkemelerin iş yükünü azaltmak yeterli olmaz. Yargılama sürecinin en önemli özneleri olan hâkimlere bir takım güvencelerin sağlanması gerekir. Bu güvencelerin en önemlisi hâkimlerin bağımsızlığı ilkesidir.

Hâkim, diğer devlet memurlarından ve kamu görevlilerinden farklı olarak, görevini yerine getirirken bağımsızdır. Hâkimin bağımsızlığı, yürütme ve yasama gücünü elinde bulunduranlara karşı korunmasıdır. Zira tarih boyunca iktidar erkine sahip olanlar bir şekilde yargıyı etkileyip, ele geçirmek istemişlerdir. Bu sebeple, hâkimlerin; idarenin, yürütmenin ve hiçbir merciin talimat ve emirleriyle bağlı olmaması açısından bağımsızlık önemlidir. Böylece, mahkemelerden hukuki yardım talebinde bulunan kişinin yargıya güveni de sağlanmış olur.

Anayasayla açıkça, yargılama yetkisinin Türk Milleti adına bağımsız mahkemelere verildiği belirtilmiştir. Buna göre, hâkimler, yetkiyi devletten değil, milletten alırlar ve onun adına kullanırlar. Yine, anayasada yer aldığı üzere, hâkimler görevlerinde bağımsızdırlar ve Anayasa'ya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez, genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz (AY m.138). Bağımsızlığın bir gereği olarak, hâkimlerin siyasi partilere üye olması da yasaktır.

Hâkimlere bağımsızlıklarının korunabilmesi için diğer kamu görevlileri ve memurlardan farklı olarak birçok teminat da sağlanmıştır. Hâkimler, yaş haddi ve maluliyet hali dışında kendileri istemedikçe emekliye sevk olunamazlar. Hâkimler, kadronun daraltılması veya kaldırılması sebeplerine dayansa bile maaş ve ödeneklerinden yoksun kılınamazlar (AY m. 139).

Anayasayla da güvence altına alınan tüm bu önlemler, hâkimlerin kararlarını verirken sadece hukuka bağlı kalmalarını sağlamak amacıyla alınmıştır. Bu da adalet hizmetlerinin etkinliğine olumlu katkı sağlar.

6. Sonuç

Devlet, yurttaşların can ve mal güvenliğini, güvenlik ve asayiş hizmetleri ile sağlar. Ancak bu yeterli gelmez, toplumda kargaşa meydana gelirse veya kişilerin hakları ihlal edilirse devreye adalet hizmetleri girer. Adalet hizmetleri yargısal organlar aracılığıyla yerine getirilir. Ülkemizde yargılama görevi anayasayla bağımsız Türk Mahkemelerine verilmiştir. Devletin sunduğu bu hizmetin kamusal mal ve hizmet olduğundan şüphe yoktur. Ancak hukuk ve ceza yargısı ayrı ayrı ele alındığı zaman, hukuk yargısında hâkim taleple bağlıdır ve özel fayda ön plandadır. Bu sebeple hukuk yargısında yargı harçları söz konusudur. Bu özellikleriyle hukuk yargısının yarı kamusal mal ve hizmete daha yakın olduğu söylenebilir. Ceza yargısında ise hâkimin taleple bağlı olmaması ve re'sen araştırma ilkesi mevcuttur. Yani ceza yargısının zorla tüketilme özelliği vardır. Dolayısıyla burada tam kamusal nitelik ağır basmaktadır.

Bir kamu ihtiyacının kamu hizmetine dönüşmesi için harcama yapılması gerekir. Adalet hizmeti harcamaları Adalet Bakanlığı bütçesinden yapılır. Adalet Bakanlığı'na ayrılan ödenekler ve bu ödeneklerin genel bütçe içindeki payları her geçen yıl artmasına rağmen hala düşüktür. Ekonomik sınıflandırmaya göre ise en büyük pay personel giderlerine ayrılmış ve en büyük harcama da personel giderleri için yapılmıştır.

Adalet hizmetleri için yapılan harcamaların yeterli ve verimli olup olmadığını değerlendirmek için hizmetin etkinliğini incelemek gerekir. Adalet hizmetlerinde etkinlik, adalet hizmetlerinin işleyişindeki aksaklıkların giderilerek, yargılama fonksiyonunun yeterli ve donanımlı personel ve araçlarla en hızlı ve adil şekilde yerine getirilmesidir. Özellikle 2005 yılından itibaren UYAP ile adalet hizmetlerinde ciddi bir hızlanma olmuştur. Ayrıca artan harcamalara paralel olarak mahkeme sayıları ve hâkim-savcı sayılarında da yıllar itibarıyla bir artış söz konusudur. Ancak gerek ilk gerekse üst derece mahkemelerinde olsun her geçen yıl dava sayıları da artmaktadır. Bu da dosyaların gelecek yıla kalmasına sebep olup yargılama sürecini uzatmaktadır. Oysa anayasada davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması yargının görevleri arasında sayılmıştır. “Usul ekonomisi” denilen bu ilkeye göre yargılamanın makul sürede tamamlanması gerekir. “Geciken adalet, adalet değildir” özdeyişi de bu ilkeyle ilgilidir.

Ülkemizde adalet hizmetlerinin etkin olduğunu söylemek güçtür. Etkinliği sağlamak için yargı organlarının üzerindeki iş yükünü azaltacak şekilde mahkeme ve hâkim-savcı sayısında artış yapılmalıdır. Bu da adalet hizmeti için yapılan harcamaların artırılmasını gerektirir. Ancak diğer kamusal mal ve hizmetlerde olduğu gibi adalet hizmetlerinin de arzı siyasal süreçle belirlendiği için bu yöndeki çalışmalara gereken önem verilmemektedir. Bunun sebebi ise, bireyler tarafından adalet hizmetlerinin eğitim ve sağlık hizmetleri kadar hayati denilebilecek önemde görülmemesi olabilir.

KAYNAKÇA

AKDOĞAN, A. (2003), Kamu Maliyesi, 9. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.

AKYOL, L. ASLAN (2011), “Anayasa Mahkemesinin 14.01.2010 Tarihli Kararı Çerçevesinde Yargı Harçlarına İlişkin Bazı Sorunlar ve Güncel Gelişmeler”, Hacettepe Hukuk Fak. Dergisi, s. 32-52.

BULUTOĞLU, K. (2008), Kamu Ekonomisine Giriş, 7. Baskı, Maliye ve Hukuk Yayınları.

DEYNELİ, F. (2010), Türkiye’de Adalet Ekonomisinin Karşılaştırmalı Analizi, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2010/405, Ankara.

ERDEM, M.; ŞENYÜZ, D. ve TATLIOĞLU, İ. (2013), Kamu Maliyesi, 11. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

NADAROĞLU, H. (1976), Kamu Maliyesi Teorisi, İstanbul.

ÖZEKES, M. (2010), Temel Hukuk Bilgisi, Yetkin Yayınları, Ankara.

PEHLİVAN, O. (2013), Kamu Maliyesi, Trabzon.

PEKCANITEZ, H.; Atalay, O. ve ÖZEKES, M. (2010) Medeni Usul Hukuku, 9. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.

SÜMER, H. ve ULUKAPI, Ö. (2011), Temel Hukuk Bilgisi, 6. Baskı, Mimoza Yayınları, Konya.

YILMAZ, E. (1984), “Yargılama Giderlerinin İşlevi ve Sosyal Hukuk Devleti”, ABD, S. 2, s. 200-224.